

(1) Տես լրացրոյս 350 և 352 թիւերը :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՆԻՐԻՔԻ

ԱՐՏԱՔԻՆ . ԼՆՈՒՄՆ . 5-17 Դեկտեմբերի . Սեփին Նիկիտայի այրի թագաւորին , որ հանգուցեալ իւրեւր թագաւորին , (այսինքն այժմեան տիւրօզ վեհափառ Վիքտորիա թագուհւոյն մօրեղբօր) կենն է , անցեալ ամսոյ 20ին մեռաւ ի սնտոն , և անոր յուղարկութեան հանդէսը ամսոյ 3-15ին կատարեցաւ Վոլինտորի արքունական պալատին մատուռին մէջ : Սա առաքինի թագուհւոյն մահը մեծ յաւ պատճառեց արքունի գերդատանին նմանապէս Սեփին Նիկիտայի բոլոր բնակչոցը . քանզի խիստ առատագուծ սիրտ մը ունէր և աղքատաց ու կարօտեղց վայր շատ խնամք կրտանէր : Տեսարանները և հրապարակական զբօսանքները արքունի հրամանաւ երեք օր դադարեցան , և արքունիքը վեց ամիս սուգի մէջ պիտի մնայ :

Վիքտորիա ազգային երեսփոխանաց խորհրդաւորանին անդամներէն ութսունը չորս հոգի որոցմէ ինը Վիքտորիա իշխանաւորներէն են . յիշատակագիր մը յուղարկեցին լորտ Նոնն Ուստէ և լորտ Նիկիտային պաշտօնէից , աղաչելով որ հոգ տանին խրատ տալու կերպիւ և բաղդրութեամբ համոզել Վատրիոյ կառավարութիւնը , որպէսզի մարդասիրական վախճան մը տրուի Հունգարիայի ներքին կառավարական խնդրոց , որ կը յուզուին յիշեալ երկրին մէջ : Հունգարացւոց հնազանդեղէն ետեւ : Սոյց հաւանական չէր իր որ առայժմ պաշտօնէից խորհրդաւորանը ուշադրութիւն ընէ այս յիշատակագրոյն , ըստորում Սեփին Նիկիտայի և Վատրիոյ կառավարութեանց մէջ : այնքան սերտ կապակցութիւն չկայ այժմ . ինչպէս յայտնի կրտանուի որ Վիքտորիայ տէրութիւնը իւր դեսպանը լորտ Նիկիտային Վիքտորիային կանչած է . նմանապէս Վատրիոյ տէրութեան Նիկիտայի իւր դեսպան Վորդիտո կամը Վիքտորիայ կը գտնուի առայժմ :

Սոս օրերս տետրակ մը հրատարակեցաւ ի իւրեւր ի հոնքային ամիսոյ (հոյլ) առեւտրոյն վրայ , որուն մէջէն հետեւեալ նշանաւոր տեղեկութիւնները կրտանամք : Սեփին Նիկիտայի ամիսորանաց թիւը գրեթէ 3000 է , ուրտեղ 250 000 հոգի կրտանին երկի և կնիկ մարդ և մանկուհի : Սա ամիսորանները բանեցնելու հարկաւոր եղած գործիքներուն և ուրիշ նիւթաց արժէքը , ընդամենը 360 միլիոն լիւա սթերլինա կը համարուի : Ելած անուսին գումարը տարին 35 միլիոն թանկի կը հասնի , որոց արժէքը հանքին տեղը , 10 միլիոն լիւա սթերլինա է : (Սեփին թանծ գրեթէ 16 կենդինար է :)

Սեփին Նիկիտայ լրագրոյն մէջ կը կարդամք :

Թեանցը չափազանցութիւն տարով չափազանց ալ անուանին համբաւեցաւ , անոր համար առատ պէլ կը կարծուին . բայց չափազանցութիւնն է առատաբէլ , և ոչ թէ բուն իրենց գտած կամ ծաղկեցուցած արուեստները կամ գիտութիւնը : Ինչպէս իւրեւր աղջիկը Վեմեթէն իրեն ազգին ինքը երկրագործութիւն տարվեցուց ու վայրենի մարդկանց օրէնք ու քաղաքավարութիւն ուսոյց , վերջը իրեն մեծ երախտեացը փոխարէն իրեն անուանը արձան կանգնեցին ու պատիւ կուտային իրեն , որուն պատկերը մինչև հիմա ասանկ կը բաշտուի : մէկ ձեռքը մանգաղ բռնած , մէկ ձեռքը ցորենի փունձ մը և ցորենէ պսակ մըն ալ գլուխը դրած : Ինն Սեփին , որ և ըստ գիւցարանութեան կրտուին Վրամարդայ գտները և աշակերտը Վորդիտի , ամէն մէկը մէկ մէկ արուեստներու գըտօզ կամ կատարելագործօզ ընտելմին : Ինն Սեփին անուանեցան , որ ըսել է ինն չորհրդոց հեղինակք : և մինչև հիմա ըստ գիւցարանութեան այն ինն արուեստից գիւտը և կատարելագործութիւնը անոնց անուանցը կը կոչուի :

Սոյց թող տանք հիներուն շնորհքը և իմաստութիւնը , որոնց չափազանցութիւնը առատաբէլ մը կարծել կուտայ , և մօտենանք նորերուն . Հիմա հիմա աչքերնիս և միտքերնիս տակեր ենք Նիկիտայից վրայ , որպէս թէ առջնին զերենք հայելի մը առած ենք , և կը ջանանք որ անոնց յարմարինք , թէ քաղաքավարութեամբ և թէ հանձարեղութեամբ , և մանաւանդ կանայք հագուստի կողմանէ , քանզի յայտնի է որ անոնց

Վատրիայ եկեղեցւոյն շինութիւնը , (որ հիմնադրեցաւ Վիքտորիայ մէջ յունական եկեղեցւոյն ծիսից համեմատ աստուածային պաշտօն մատուցանելու համար) ըմբռնաւ այս օրերս , և հետեւաբար շուտով պիտի բացուի : Սա եկեղեցին Վատրիայ ըստած թաղն է , և Նորթմանտի ճարտարապետ միտք (Օլիւս) գծագրեց անոր Նիկիտայի գաղափարը : Տեսքը պատուական ունորած է , և յատակագիծը Յունաց խաչ մը ձևով է և վերնատունը (կալըրի) ունի սիւներու վրայ հաստատուել , և այս վերնատունը մասնաւորապէս կանանց համար սահմանուել է :

ԳԱՂԱԿԱ . Փարիզ , 7.19 Դեկտեմբերի . Հատարակապետութեան Վահերեցին ընտրութեան տարեգարձը տօնախմբելու համար , որ ի 10 դեկտեմբերի ըստ Վատրիայից , Սեփին նահանգին կուտակալ մօսիւ Վերմէ փառաւոր հացիկերցիք և կաքաւուհանդէս մը ընու նոյն գիշերը (Օկէլ) Վիլ ըստած պալատը : Վեց հազար հրաւիրական տոնակներ բաժնուեցան , և գրեթէ 5500 հոգի փութացան ներկայ գտնուելու այս շքեղ պանծ հանդիսին մէջ . որոց թիւը կը գտնուին ազգային ժողովոյն և բանակին գլխաւոր անձինքը , նմանապէս Փարիզ գտնուած երեւելի օտարականներէն շատերը :

Վերջը խմելքներուն վրայ գրտուելու հարկը (վերիկ) շարունակ բանի մը օր ենթակայ եղաւ ազգային ժողովոյն վեճաբանութեանց : Երեսփոխանաց կարծիքը շատ տարբեր է իրարմէ այս ծանր խնդրոյ վրայ , և թէպէտ տակաւին որոշում մը չարուեցաւ , բայց ըստ սովորին երեւանց այս հարկը պիտի հաստատուի :

Վաղղիւ գրամանոցին (պանքա) հրատարակած շաքաթական հաշուեցուցակէն կրտանուի , որ առայժմ յիշեալ գրամանոցին գանձը գտնուած մետաղեան պատրաստ դրամոց գումարը 416 միլիոն ֆրանք է : Իսկ հատարակութեան ձեռքը պարտած գրամանոցի տոմսակց գումարը 435 միլիոն կը հասնի , ըսելէ որ 19 միլիոն աւելի է գանձատուելու պահուած պատրաստ դրամէն :

Հատարակապետութեան հրամանագրով Սեփին Վատրիայ լրագրոյն գետնան կարգեցաւ ի Նիկիտայի , մօսիւ տը Վատրիայ գետնան ի Վիլինա , և մօսիւ տը Վերմէն : Վատրիայ :

Վատրիայ տունը թէ կառավարութիւնը միտք ունի վերստին հաստատելու լրագրոց վրայ և դաժ առաջի տուրքը , որ Վերմէի յիշատակութեանն է որը ընդուեցաւ : Սա տուրքը չորս տան գիւղ , այսինքն 7 փոքր պիտի ըլլայ իւրաքանչիւր

մէջը հագուստ մը նորաձեւ (մօտա) ըլլայ նէ շուտով կանեն , և վայելքնելու կերպն ալ շատ աղէկ գիտեն :

Սոյց անոնց կանայք , ընդհանրապէս խօսելով , գրեթէ ամէնքը հատարակ կարգալ և գրեթէ գիտեն . թող հարուստ և աղքատական աղջկանք , որոնք մասնաւոր փութով մը կը կանգնեն գրագիտութիւնը , և ընկերութեան մը մէջ կը կան պատուաւոր կերպիւ և համեմատութեամբ պատուախաններ տալ և հաստատուն պահել խօսակցութիւն մը թէ ի մօսին քաղաքականութեան և թէ գրագիտութեան վրայ : Սա ամէն թէ Նիկիտայից ուրիշ ընթացքին կը հետեւին , ապա միջախ ևս առուել կը պարտաւորուին անոնց այս բարի սովորութիւնը աչքերնուս առջև ունենալով , մեր օրիորդաց ուսումնական կրթութեանը վրայ որ միօրինակ հոգ տանիլ , ինչպէս տղայոց ուսմանցը համար ազգովին խնամք կրտարուի :

Թէպէտեւ տարակոյ ջանքիմք թէ մեր ազգին մեծագոյն մասը համայնալէ այս ըսածներուս վրայ , և կը խոստովանին թէ ամենահարկաւոր է աղջկանց չափաւոր ուսմանք մը : ի վերայ այս ամենայնի հաստատուն է նաեւ որ ընդհանրապէս մեծ անհոգութիւն կը ըլլայ աղջկն մէջ անոնց օրինաւոր բարեկրթութեանը վրայ : Սոյց գիտնալ արժան է , թէ որչափ ժամանակ որ աղջիկ մը կանայք իմաստուն և ուսումնական չեն , նոյն աղջկն խիստ դժուար է զարգանալ և ծաղկիլ զանազան առարկանց թեմայք և բարեկրթութեամբ : (Հօնանէս Դանիէան Վատրիայ :

Թերթին համար , որուն վրայ կառավարութեան կողմանէ կնիք պիտի դրուի :

Փարիզի Սեփին լրագրոյն գետնաների 2-14 թերթին մէջ կը կարդամք , թէ Նիկիտայի Վատրիայից պատրիարք գերապատիւ Վալերիա սրբեպիսկոպոս յիշեալ մայրաքաղաքը հասեր է Վաղղիւ կառավարութեան պաշտպանութիւն խնդրելու Հունայի գահէն իրեն յանձնուած հոգեւորական պաշտօնին համար :

Վրեւելեան լրագրոց հմուտ մօսիւ Վորմէն Սեփին գաղղիայի երեւելի անձը , որ 1845ին Տաճկաստան պտրուեցաւ , մօտ օրերս մեռել է ի Փարիզ , և կուտակաւ ձգել է 200 000 ֆրանք (900 հազար զուրուշէն աւելի) Նիկիտայի աղքատաց , ուրտեղ ընդարձակ երկիրներ ունէր : Իսկ Փարիզի աղքատաց համար նա իրեր է Վաղղիա ունեցած իւր երկիրներուն եկամուտը , որ 50 հազար ֆրանքէն աւելի է :

ՍՊԱՆԻԱ . Մադրիտ , 8-20 Դեկտեմբերի . Վատրիայ վեհափառ թագուհւոյն յուղութեան լուրը ի պաշտօնէ հրատարակուեցաւ ըստ վաղեմի սովորութեան : Տեսութեան բոլոր պաշտօնականները փութացան արքունի պալատը երթալ , ուրտեղ իրենց անհաճական խնդակցութիւնը յայտնեցին վեհափառ թագուհւոյն և իւր օգոստոսական աւանանոյն այս բարեբաղդ դիպուածոյն համար :

Վեհափառութեան կառավարութիւնը հրաման յուղարկած է որպէսզի Հունայի վեհափառաց գտնուած տղանիսական զօրքը անմիջապէս իրենց հայրենիքը գառնան , և թէպէտ այս փոխադրութեան համար Վատրիայ պատերազմական նաւերը բաւական չլինան , յայտնաւ լիւծառականի նաւեր վարձքով պիտի բաւուին :

Վեցեալ ամսոյ 28ին Վատրիայ քիչ մը հեռու եղած վառօղի գարձարանը կրակ առնելով բոլորովին կործանեցաւ : Հաւաքուին այնքան մեծ էր որ քաղաքին ամէն թաղիքն լրուեցաւ : Վերակաց մէջէն երեք հոգի մարմինը հանեցին , և չորս հոգի ևս թէպէտ ողջ հանեցին , բայց անմիջապէս մեռան , ըստորում մահուց փրկուողներու թիւն էին : Վատրիայի ամուսնու տնէլուն շատ վնաս եղաւ :

ԻՏԱԼԻԱ . Նիկիտայի ազգային երեսփոխանաց ընտրութիւնը ըստ մեծի մօսին կատարեցաւ . այսինքն 204 երեսփոխաններէն 178 հոգին ընտրուեցաւ : Վանցմէ 120 հոգին պահպանողական կուսակցութեան կը վերաբերին , և հետեւաբար այժմեան պաշտօնէից խորհրդաւորանին կողմնապահ են : Սա օրինակ ընտրութիւնը մեծ ուրախութեամբ կը կալու ճշմարիտ հայրենասիրաց , քանզի կառավարութիւնը ազգային երեսփոխանաց մեծագոյն մասը իրեն պաշտպան ունենալով , կարող պիտի ըլլայ ազգագուտ տնօրէնութիւններ ընել տէրութեան յառաջադիմութեան և ժողովրդեան անդորութեանը համար :

Հունմէն ընդունած լուրերնիս գրեթէ միևնոյն են : Սա մայրաքաղաքիս վիճակը միշտ անհանդարտութեան և գրգռութեան մէջ է , ժողովուրդը անհակառուց կը պայտէ Վատրիայ գալտեալը , յուղարկով թէ օգտակար փոփոխութիւն մը կը ըլլայ և կարգինալաց խիստ կառավարութեանն կը կալուին , ի վերայ այս ամենայնի Վատրիային երեւմանց տակաւին պիտի ուշանայ իւր մայրաքաղաքը գառնալու և կը հաստատեն թէ այս յապաղման գլխաւոր պատճառը կարգինալներն են , որոնք չեն ուզեր որ Վատրիայ Հոնմէ թերթը , մինչև որ գաղղիայի զօրքը անկէց գացած չլինի : Օկէլմէ Սեփին լրագրի կը կաւար պատճառը այն է , որ գաղղիայի զօրքը անկէց մէկնեղէն ետեւ , բաւական զօրութիւն մը չկայ Վատրիային իշխանութիւնը պաշտպանելու . ուստի պատրական զօրաց նոր գառնք մը կարգադրելու առաջարկութիւն մը կը ըլլայ , որ կաւրող ըլլան Վատրիայ կրկին իշխանութիւնը պաշտպանելու , այսինքն եկեղեցական և աշխարհական :

Հունմէն կը գրեն Վատրիայ լրագրոյն :

Վատրիայ լրագրոց չգառնար ի Հունմէ , իւր աշխարհական իշխանութիւնը մեծ փոփոխութիւն մէջ պիտի ինայ , քանզի ժողովուրդը տնտեսելով , որ իւր

դրոյ իւր զինքը՝ այսպէս. «Թող տուեր է, ի հարկէ պիտի տշխատի ինքընքը կառավարելու իւր գիտ. ցածին պէս. և կրնայ ըլլալ որ գաղղիական զօրքը այս նոր կառավարութիւնը պաշտպանելու գործածուի»։

Իսկ զինքն ինքն համար հրամանատար Պարսկէ Տիւրքի զօրապետը, որ Բորքի զօրացած էր Պարսկէ ի Հոմի հրապարակ. համար, դարձաւ այս օրերս ի Հոմի, առանց կարող ըլլալու իւր հետը բերել զՊարսկէ ինքն ինքնը։

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՒ ՌԻՔԵՐ

Չմիւսնիս, 23 Վեհեմբերի։

Արմաշի վանաց ուսումնարանին յառաջագի մութեանը վրայ զհետեւեալ ընդունած տեղէ կուծիւնիս միտքարական են. և եթէ այս օրի նակ բարեկարգութեամբ և եռանդեամբ քալելու ըլլայ միշտ յիշեալ ուսումնարանը, կը յուսամք թէ քիչ ժամանակուան մէջ շատ աշակերտներ պիտի հասցնեն. որոնք իրենց հայկաբանութեամբ, և սուրբ գրոց, և ազգային պատմութեան և ուրիշ հարկաւոր զանազան գիտութեանց տեղեկութեամբ կարող պիտի ըլլան մեծամեծ ծառայութիւններ ընելու։ Զգի՛ն՝ թէ վարժապետական պաշտօններ ընդունելով և թէ քահանայ կամ վարդապետ ըլլալով։

Այս ուսումնարանին վրայ հետեւեալ ծառայութիւնները կուտայ միւս գիտական և պատկառելի բարեկամ մը. որ դպրատանց կարգադրութեանց վրայ շատ փորձառութիւն ունենալով, կրնայ օրինաւոր դատաւարութիւններ ընել անոնց ընթացքին վրայ։

«Հայտն» ամի ի 17 օր, օգոստոսի մինչև յ'31 հոկտեմբերի գոյով ի վիճակին Նիկոմիդեայ, բուսական ժամանակի կացի յ'Արմաշ, և ուրիշութիւն մեծ եղև ինձ տեսնել զյառաջողիւնութիւն ուսումնարանին վանաց, զոր նախ Օմիւսնից այժմեան Առաջնորդ ձեր գերապատիւ սրբազան տէր Պողոս արքեպիսկոպոսն հիմնեաց, և այժմ որ անդ են ի գործացողացն վայթ մեծ ունին։ Օկիս ամենապատիւ սրբազան Առաջնորդ ձորն տեղապահ Ստեփաննոս վարդապետն է որ զայլմանէ փոյթ մեծ ունի. և Սիբայէ վարդապետ տքնէ անխնայ ի վերայ բարեկորդութեան. իսկ Սալեան պարոն Յովհաննէս Արմաշցի գոգցես իմն բաղմապատիւ զանձն, զի որչափ իմիջ հասու իցէ՝ վարժեցնէ յայնոսիկ զուսումնասէր մանկան։

Հայտն ամի բաղդի բարեւոյ գիտայ, զի և ի տաբեկան քննութեան ուսումնարանին գոյով տառիկայ. որ եղև յերկրորդումն հոկտեմբերի։ Բանի տնայն յուսումնական մանկուան ճառս պատաստեալ էին ինքնաթիւնս, և զի դամենեսեան միանգամայն անմարթ էր ընթերցուել, և զվին նախապատիւ համարեալ այլքն զիմանէին, վասն այսորիկ գոգցես իմն վիճակու ընտրեցաւ աշխարհաբար ճառն յօրինեալ ի Սիմոն անուն պատանւոյ ի նոր գեղձէ Բաղդա գիւղի. զորոյ ինքն և զգրաբար թարգմանութիւն պատաստեալ էր։ Իւ միւս մանկունք ևս՝ որ ճառս յայս պետ յօրինեալ էին, ի հանդիսի քննութեան պատուով յիշեցան, և եկեալ համբուրեցին զաջ սրբազան Առաջնորդին, որպէս թէ իւրեանց յօրինուած էր ճառն ընթերցեալ։ Իւ ապա եղև քննութիւն բերականութեան, խտրական լեզուի, սուրբ գրոց և ազգային պատմութեան. որոց դատաստէ պարոն Սալեան, և աշխարհագրութեան և թուաբանութեան, որոց ուսուցիչ է պարոն թագեան Ալեքան. յաջակերտաց ձեմարանին իւսբիւտարու։

Վեց օմանք յուսանողաց դատեցան ուսեալ զամենայն որ միանգամ իցէ նոցա ուսանիլ յուսումնարանին, և բաւական ի վարժապետել յիւրեանց հայրենիսն։ Սակայն ոչ գոյով վարժք յիւրանակ ուսուցանելոյ, թէպէտ էին որ կամէին առաքել զնոսա յաղթանակաւ ի հայրենիսն, բայց մեք հաճեցաք զամ մի ևս պահել զնոսա անդ, և փոխանակաւ դատաստու կարգել զնոսա ի վերայ նորիկ համբակոց. և զի պատկառելիք իցեն միւս մանկանցն յորոց կարգի համարենց ցայժմ, բնակութիւն աղա զատու ցաւ. ի սենեկէ այլքն, և

նոր սենեակը շնեցան յարեւելիս զանձն ուսումնարանին կողմէն. յուսումնարան անդր երկուս սենեակս, մի ի հարաւայ և մի ևս ի հիւսիսայ։ Հիւսիսակողմանն որ էր սենեակ մեծ, ի ծայրի սենեկաց յատկացելոց վանդ ուսումնարան. բաւականեալ ի վեց փոքր հիւսիս ըստ չափու միւսաց սենեկացն։ Իսկ միւսն աւելով մնաց անգործ։ Օյստուցաւ և խոհարան ուսումնարանին ի հասարակաց խոհարանէն, ունեւով խոհակեր և զայլ պիտոյս առանձին ընդ մատակարարութեամբ վերականգնու վարդապետի ուսումնարանին։ Կարգեցաւ և քանձանակ մի ընդ պահպանութեամբ տեղապահ վարդապետին, այսու դաշամբ՝ զի որ ինչ գումարեացի ի գանձանակի անդ յեկեղաց ուսումնարանին, զի այժմ և ուսումնարանն ունի առանձին գրատուն. և նպատակ գանձանակին է ձև խացուցանել զայս գրատուն, և առնուել թուղթ, գրիչ և այլն, որ ինչ պէտք իցեն ուսումնարանին յուսմանց ուսի։ Այս ամենայն կարգադրութիւնք ի գիր առան և հաստատեցան ստորագրութեամբ և կրնայ սրբազան Առաջնորդին, և բոլոր վարդապետաց միտքանից. և հաստեան վեմափայլ Յովհաննէս Սիբայի փեսայ Չայեան յորդոյ Ստեփան աղային, և ազգային հոգաբարձուացն ի զիմանելու և վիճակացն, և ի 14 նոյեմբերի սկսան կարևոր շնորհակցելու ըստ նոր կարգադրութեանց, որպէս ազգ առնէր մեզ տեղապահ վարդապետն։

Արմաշի վանաց ուսումնարանին աշակերտաց գումարներէն և թարգմանութիւններէն քանի մը կտոր բան պիտի հրատարակեմք հետեւաբար, որպէս զի ուսումնասէր հասարակութիւն տեղեկ ըլլալով յիշեալ աշակերտաց յառաջագիւնութեան վիճակին, միտքարեւի ազգասիրաբար։

ԱՅՈՒՍԱՅԻՆ ՀԱՌԻՌԻՆ

Տարանին (Կերտու) կը ծանուցանեն մեզ թէ յիշեալ քաղաքին Հայոց եկեղեցւոյն գերեզմանատունը՝ գերեզմանի բարի մը վրայ հետեւեալ յիշատակարանը երկամարդով փորագրեալ է. ի խոյն Հայոց ոչնէն նորագոյն պարսկ Տարանի յեամբ խափարին Հայոց Հիւսիսայ։ Կերտի թէ այս բարը, որուն յիշատակագիրը 624 տարուան է, Տարանի պարսկին վրային ինկած ըլլալով, 90 տարիէն ետեւ գերեզմանի քար ըրած են. քանզի տապանագրոյն Հայոց թուականը չկէ։

Վանապէս Վանքոյն քաղաքին բերդին բովաղբուր մը կայ եղեր, որուն կամարին վրայ հետեւեալ յիշատակարանը կը կարգացուի, որ երկամարդով փորագրեալ է. Վերգեալ աղբիւր կամարն յեամբ խափարին Հայոց Հիւսիսայ ի խոյն Հայոց ոչնէ։

Հաւաքի որտեւ կիմանամք որ Կիլիկիոյ նա հանգին մեր համագիր ժողովրդեան վիճակը խիստ խեղճութեան մէջ է ի մասին ուսումնարանական և բարոյական յառաջողութեան. բայց քաջաշնոյս եմք թէ Կոստանդնուպոլսոյ ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքը ազգային գերագոյն ժողովրդորոց ազգասիրական բարեխնամ ջանքը յայնի է ամենուն, հոգ պիտի տանին հարաւոր տնօրէնութիւնները ի գործ գնել, որպէս զի յիշեալ մեր համագիր եղբարք ևս դուրի շնան գանէ նախախթանական ուսմանց բարեբերէն։

Արաբական փետրվարի 4 թերթին մէջ հրատարակեցինք թէ Պարսկի օգոստոսիան ի սրէտոյն Հաճ, տեսնելով որ Կարպետական նահանգին իւր հայազգի հպատակները շատ զրկանք և նեղութիւն կրկեն այն կողմի կուտա կարկեն, յատուկ հրովարտաւ մը Վաւրէթի Նիգիւնի հիւսիսատոյն յանձնեց յիշեալ Հայ ժողովրդեան կառավարութիւնը, և թէ մեր համագիր եղբարքը շատ գոհ ըլլալով այս մարդասիրական կարգադրութենէն, աղօթող են միշտ օգոստոսիան Հաճին և Սեփին իրիւանիւ վեհափառ թագուհին երկար կենացը համար։

Ճանկալի է ապաքէն որ միւսնոյն մարդասիրական շնորհը Նոր Տուղայի Հայոց համար ալ ըլլայ, որոնք զգաւորութեամբ խիստ ցաւալի վիճակի մէջ կը պտուին միշտ, բարորութեան կեանքերին, ոչ ապրանքիւն, և ոչ պատիւնին ապա հովութեան մէջ, ինչպէս լրագրոյս հոկտեմբերի

28 թերթին Խանասիրականին մէջ մեր ընթերցողները կարգացին յիշեալ համագիր ժողովրդեան տխուր վիճակը։

Արդ այս ցաւալի խնդրոյն վրայօք հետեւեալ յօդուածը կը կարգաւթ Կարպետայի Նիգիւնի Վարպէան հոկտեմբերի 30 թերթին մէջ։

«Իկին հասին մերազնեայ հոգեւորականք և աշխարհականք ոմանք ի Նոր Տուղայ, և հարցնաւ առաջին թէ զինչ բերին մեզ ընդ ինքեանս եթէ ոչ աղէտս և արտատու հայրենակցաց մերոց, արեւառուաց մերոց, սիրելեաց և բարեկամաց մերոց, ժողովրդեան Վրտուծոյ մասնելոյ ի հուր, ի սուր և ի յափշտակութիւն օտարաց։ Կրտս՝ ողորմելութեան նոցա յայնի նկարի ի գէմն ամենեցուն։ Կրեկորեան երեխայք ախար սպիտակախառն մօրուք իւրեանց ձերանան մեր սուսթեաւ, և ի խոխոմս այտից իւրեանց ծմակաւ պահանջալ բերեն մեզ զմեացորդս խորշակահար ձեանց թշուառութեան։ Կրեցաք մեր վաղ յառաջուտ, գրեցին և ոգիք ազգասիրութեան ի Նոր Տուղայ թէ՛ եթէ հնար ինչ իցէ աղբասագիր տունել մեզ միտքանութեամբ առ քրիստոնէայ կառավարութիւն երկրիս. թերեւս սղորմելոյ մեզ որպէս ողորմէն Կարբեացն ի գոյ և Կրմա նայ, և ընկալին զՀայոց բնակեալս ի Պարսկաստան՝ ընդ հոգ պաշտպանութեամբ իւրով։ Կրտս չանք այս մեր, և պնդոտանք Տուղայեցոյ ոչ հայեին ի տիրապետաց ազգասիրութիւն յաթոտոյն Պարսկի, այլ մանուանգ ի փառս նորա, և յանդորութիւն մնացորդացն Հայոց ի համօրէն Պարսկաստան։ Իւ զայս ոչ եթէ ի նորոյ տեղեւծաք բան կամ հնարս հնարեցաք, եթէ ոչ օրինակ առաք ի հասարակական գիտութեանց անտի արեգակնափայլ Կարպետայի Հաճի, որով զբնակչս Վաւրէթոյ յանձն արար տեղակալին Նիգիւնոյ ոչ, և զյուս երթայնչատակ Հօր և Հուսն նորա՝ որ սկսեալ ի հալածանաց անտի Վրտուծոյ խանին առ արշաւանքն Ռուսոյ ի 1827 ամի, հաւատաց զվերականգնութեան ազգիս մերոյ անգղիոյն բժշկին Կրմիկայ, և նովին միտքով կարող յինքն պահել ի փառս իւր զմեծ թիւ գաղթելեացն ի սահմանս Ռուսոյ։

Կարերար տերութիւնն Պարսկիցէ, յորմէ վիշո և նեղութիւնս կրեն հասարակութիւն հպատակաց նորոյ, այլ անտի և անպիտան խառնիճաւ զանձն, որք ոչ զյուսուած ճանաչեն և ոչ ի պատուական երեսոց թագաւորին պատկուտեն։ Սրեմն ազգային խնդիր մեր, որ կառուցանիցէ զմնացորդս Պարսկաստանեայց ընդ հովանաւորութեամբ տեղակալին Նիգիւնոյ, ոչ եթէ փնտրինչ առնէ տերութեան, այլ փառս և օգուտ մեծ։ Օ ի նա հարկահանս կարգէ ի վերայ նոցա զորս խնստուեն և զաշխարհագետս, և ի ձեռս սոցա հասուցանէ զուսկ հարկին յարքունիսն։ Կա զուսկ արկանել կորէ երթի և եկիւսնաւաւ կացն ի Նոր Տուղայ, և բաւեալ ի միջոյ խորաւորգալթակալութիւնս նոցա։ Սրեմն հանձնս գործով տոնիկ բարձրագոյն խորհրդարանին (Թէ հրանայ, և յանգիւննախօս թագաւորին) անաշխատ հասուցանէ ի լուր նոցա զորոտեմ յայտոյ և զաղաղակ աղբասին։ Սիւս բանիւս առեւ մշակէ նա զայս արգի տաւատաբեր մեծաւ ևս խնամովք քան զոր վարձկանքն Պարսկից և վեհերոք ի մերոց»։

Թէ հրանէն հոկտեմբերի 28 ամսութեան Նեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ մեզ մեր յարգի թղթակիցը։

Սէ թէ միայն Նոր Տուղան, այլ և գրեթէ բոլոր Պարսկաստան անհանգարտութեան և նեղութեան մէջ է. քանզի նահանգաց կուսակալները փոխուեցան և նոր կուսակալները ըստ մեծի մասին բարի անձինք չըլլալով, և գրամի կարօտութիւն ունենալով, հասարակութիւնը կրնէ զանազան հարստահարութեամբ։

«Վաւրէթի հայազգի ժողովրդը Սեփին իրիւ գանիոյ հիւսիսատոյն պաշտպանութեան ներքեւ կը պտուին միշտ և այս պատճառաւ, գոհութի Վրտուծոյ հանգիստ են։ Կրեցաք աղբասիր Կերտս և Վեհափայլ սրբազնատուրք Վաւրէթի կուսէն նամակներ հասան առ մեծապատիւ աղա Առաքել Սիւրբ Սիմոնեան ի Վաւրէթ, և այս օրհնածիր նամակներով սրբազնատուրք Վահանա

